

Universitetet i Linköping
Samhällsvetenskapliga institutionen
Historia 2, VT 1992

FAMILJESTRUKTUR OCH FLYTTNINGSMÖNSTER
I TREHÖRNA SOCKEN
UNDER ANDRA DELEN AV 1800-TALET

Av Karin Engberg

Handledare: Kalle Bäck

INNEHALLSFÖRTECKNING

1.	INLEDNING	1
1.1.	Syfte och frågeställningar	1
1.2.	Källor och metod	2
1.3.	Tidigare undersökningar	3
1.4.	Presentation av Trehörna	7
2.	FAMILJESTRUKTUREN	9
2.1.	Föräldrar som delade hushåll med de vigda paren	9
2.2.	Situationen för övriga föräldrar	10
2.3.	Familjecykeln	13
2.4.	Sociala skillnader	16
3.	RÖRLIGHETEN	18
3.1.	Flyttningsintensiteten	18
3.2.	Sambandet mellan social tillhörighet och flyttnings- intensitet	18
3.3.	Tidpunkt och tidsintervall	19
3.4.	Flyttningarnas längd och mål	21
3.5.	Flyttningarnas orsaker	24
4	AVSLUTNING	26
	Käll- och litteraturförteckning	28

1. INLEDNING

Det är många fler pensionärer som bor hemma hos sina barn än som bor på någon vårdinstitution. Två tredjedelar av alla pensionärer bor inom 15 kilometers avstånd till något av sina barn. Av kvinnor i 45-54 års ålder har en tredjedel daglig kontakt med sina mödrar. Bara 20 % träffar sin mor mindre än en gång i månaden.

Det här är resultat från en undersökning som publicerades 1982.¹ Ungefär 90 år tidigare inträffade följande händelse:

"En tröskeman i Vallby på 1890-talet hade ej sett sina föräldrar i Stiby, dit det var fem kilometer, på två år. När han gick för att hälsa på dem hade de honom ovetande flyttat till Ö.Nöbbelöv."²

Många har den uppfattningen att familjesammanhållningen var mycket bättre förr, men var det verkligen så?

1.1. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Nu och då möter man påståendet "det var bättre förr". Det kan gälla många områden men kanske främst ämnet åldringsvård och familjesammanhållning. Jag har därför velat undersöka dessa förhållanden närmare. Undersökningens huvudsyfte är att studera hur ofta det förekom att man bodde flera generationer tillsammans. Mitt andra syfte är att undersöka hur vanligt det var att man flyttade. Jag har valt att undersöka dessa förhållanden i Trehörna socken under andra hälften av 1800-talet.

¹ Gaunt, 1983, s.275-276.

² Hanssen, 1976, s.53.

Mina frågeställningar när det gäller familjesammanhållningen är följande:

Hur vanligt var det att vuxna barn och deras föräldrar bodde tillsammans?

Om de inte gjorde det, hur långt ifrån varandra bodde de?

Fanns det några sociala skillnader?

Mina frågeställningar angående rörligheten är:

Hur vanligt var det att människor flyttade?

Vilka flyttade?

När flyttade de?

Hur långt flyttade de och vart?

Varför flyttade de?

1.2. KÄLLOR OCH METOD

I min undersökning har jag använt mig av husförhörslängder, flyttningslängder, vigsel- och födelseböcker. Jag har utgått från dem som gifte sig i Trehörna socken år 1857 och som i samband med giftermålet bosatte sig där. Jag har sedan följt dessa par fram till 1895, undantaget de som emigrerade. Dessutom har jag letat reda på föräldrarna till dessa par och följt dem till deras död.

Det var 16 par som sammanvigdes år 1857 och av dessa var det 12 par som bosatte sig i Trehörna. Det är alltså dessa 12 par och deras 48 föräldrar som undersökningen handlar om.

Vissa svårigheter har uppstått i sökandet efter föräldrarna. En av männen har jag inte kunnat finna i födelseboken och därför vet jag inget om hans föräldrar. Luckor i flyttningslängder har gjort det omöjligt att följa föräldrarna till en av de andra männen. Jag har försökt följa dessa båda män bakåt för att på så sätt få tag på föräldrarna men även detta har misslyckats. I Mal Alexanders socken har kyrkböckerna från 1861-90 brunnit upp varför ännu ett föräldrapar "försvunnit". Nu tror jag inte att detta påverkar resultatet alltför mycket. Två av föräldraparen har jag namn och födelsedata på och kan därför i alla fall se om de bodde nära

sina barn eller inte.

Ett annat problem gäller bedömningen av den sociala tillhörigheten. En person kunde t.ex. vara både torpare och smed men prästen skrev ofta bara det ena. Därför kan det finnas hantverkare i t.ex. gruppen torpare och vice versa. I Trehörna har prästerna dessutom inte skiljt mellan backstugusittare och inhyses, där den förre hade eget hushåll medan den senare delade hushållet med den han var inhyst hos. Under den period jag har undersökt går båda dessa grupper under beteckningen inhyses. För att kunna avgöra vilka föräldrar som delade hushåll med något av sina barn har jag gjort den bedömningen att om föräldrarnas namn står upptagna på samma sida i husförhörslängden i direkt anslutning till den yngre familjen, så delade de hushåll med denna. Den sociala rörligheten bereder ytterligare ett problem för ingrupperingen i sociala kategorier. Här har jag gjort så att jag räknat hur många år en person t.ex. står som torpare och hur många år han var brukare. Den sysselsättning som dominerade får då bestämma kategoritillhörigheten.

På grund av det begränsade underlaget för undersökningen finns risk för missvisande resultat. Framtida forskning av andra får utvisa om så varit fallet.

1.3. TIDIGARE UNDERSÖKNINGAR

David Gaunt, historiker vid Umeå universitet, kom 1983 ut med boken "Familjeliv i Norden". I den behandlar han bl.a. hushållsstrukturen i Norden. Gaunt skiljer på tre typer av familjer: kärnfamilj, stamfamilj och storfamilj. Kärnfamiljen består av ett föräldrapar med deras barn. När kärnfamiljen utökats med någon mor- eller farförälder, kallar han den för stamfamilj. I storfamiljen, slutligen, finns dessutom vuxna syskon. Det var sällan som en familj hade samma sammansättning under hela livet, säger Gaunt. Den ändrade sig hela tiden. När barnen var små hade man

kanske en dräng eller piga, men när barnen blivit stora nog att hjälpa till behövdes inte längre något tjänstefolk. De gamla föräldrarna flyttade till en undantagsstuga när de unga tog över, men bodde de sista åren hos barnen. Gaunt har funnit att det inte har varit vanligt med regelrätta storfamiljer i Norden. Atminstone inte under den period vi har kyrkobokföring och skattelistor, d.v.s. från 1600-talet och framåt. Det är främst i norra och östra Finland som de förekommit.

Ekonomi påverkade i hög grad hushållens sammansättning. En undersökning av några socknar i Västmanland under 1700-talet visar tydliga skillnader mellan bygder där man hade hög sysselsättning året om (Bergslagen och slättbygden med förbönder³) och socknar med en mycket ojämn arbetsrytm (där slott och herrgårdar dominerade). Bönderna i de senare socknarna hade en kort period av hektiskt arbete då de skulle hinna med både arbetet på herrgården samtidigt som deras egen jord krävde sitt. Resten av året var de undersysselsatta. Denna ojämnhet påverkade behovet av tjänstefolk och möjligheterna att låta barnen stanna hemma eller att ta hand om åldriga föräldrar. Bara en av fem hade någon nära släkting boende hos sig. Bland förbönderna och bergsmännen hade två av fem respektive en av tre, föräldrar, vuxna barn med familjer eller någon annan nära släkting boende hos sig.

Gaunt har dessutom undersökt alla personer som dog vid 60 års ålder eller däröver, under 1600- och 1700-talet i de aktuella socknarna för att se hur många av dessa som bodde hos sina vuxna barn vid dödstillfället. Här kommer en helt annan bild fram. Mellan 65-75 % bodde med sina barn. En socken skiljer sig dock från de övriga. I den socknen bodde bara omkring 40 % med barnen.⁴

³ Förbönderna transporterade spannmål och andra livsmedel upp till Bergslagen och tog ner järn till hamnarna. Det här skedde under vinterhalvåret och på så sätt fick de en jämn arbetsrytm under hela året.

⁴ Gaunt, 1983, s.87-98.

Gaunts slutsats är att vi idag har mer kontakt med våra släktingar och att vi har fler släktingar i livet än människor haft tidigare. Ökad livslängd och minskad spädbarnsdödlighet skulle vara de fämsta orsakerna till att vi har många släktingar idag. De moderna kommunikationerna gör att vi har helt andra möjligheter att hålla regelbunden kontakt med våra föräldrar, barn och andra släktingar.⁵

År 1967 publicerades en undersökning om befolkningsrörligheten i Sverige under 1860-talet. Undersökningen är gjord av Sture Martinius. Han har undersökt omsättningen av arbetskraften på några storgods i Syd- och Mellansverige och flyttningsintensiteten i de socknar, där dessa storgods var belägna.⁶

Storgodsens omsättning av arbetskraft visar några klara skillnader. Störst rörlighet fanns bland de hushållsavlönade och den lösa arbetskraften. Lägst var rörligheten bland torparna och den kvalificerade arbetskraften. Martinius förklarar skillnaderna med att de hushållsavlönade hade en klart lägre medelålder än de övriga samt att de som regel var ogifta. Den okvalificerade arbetskraftens höga rörlighet, menar han, ligger i denna kategoris karaktär. Torparnas låga rörlighet i jämförelse med den övriga okvalificerade arbetskraften kan förklaras med att de hade en högre social ställning och att de delvis var egna företagare samt hade vissa möjligheter att förbättra sin ekonomiska ställning. Den kvalificerade arbetskraften hade högre social ställning än de övriga och hade dessutom högre lön. Detta skulle enligt Martinius vara orsaken till deras låga rörlighet. Statarnas höga medelålder och att de oftast var gifta skulle vara förklaringen till att de inte flyttade lika ofta som de hushållsavlönade. Martinius menar att flyttningarna var frivilliga och stödjer sig

⁵ Ibid. s.267, 275-276.

⁶ Martinius, 1967, s.13-15, 36.

på att lagstiftningen försökte dämpa flyttningarna.⁷

Flyttningsintensiteten hos olika grupper i socknarna visar också på klara skillnader. Martinius delar upp befolkningen i tre grupper: ståndspersoner och kvalificerad arbetskraft, bönder samt okvalificerad arbetskraft. Den okvalificerade arbetskraften hade den klart högsta flyttningsintensiteten. Den lägsta fanns bland bönderna. Skillnaden mellan bönderna och ståndspersoner och den kvalificerade arbetskraften berodde på att bönderna var mera bundna till sin arbetsplats än som var fallet med den senare gruppen.

Vid beräkning av den totala flyttningsintensiteten, varierar resultaten beroende på om de inomsocknes flyttningarna tas med eller inte. I en av de församlingar, som Martinius undersökt, blev antal flyttningar tre gånger så många, när de inomsocknes flyttningarna medräknades mot när de inte gjorde det. Andelen flyttningar inom socknen påverkades av två faktorer, nämligen socknens storlek och befolkningstätheten. En till ytan stor socken hade fler inomsocknes flyttningar än en liten socken. En tätbefolkad socken hade fler utomsocknes flyttningar än en glest befolkad socken.⁸

Flyttning till och från städer var störst i de socknar som omedelbart gränsade till en medelstor stad men det mesta flyttningsutbytet skedde med andra jordbruksförsamlingar.⁹

Jag kommer att jämföra resultaten från Trehörna med två av socknarna i Martinius' undersökning. Jag har valt Visnums-Kil och Lunds landsförsamling. Visnums-Kil ligger i Värmland och var, liksom Trehörna, en skogsbygd. Villkoren för människorna där torde därför ha liknat Trehörnabornas. Lunds landsförsamling som dominerades av bördiga åkrar har jag tagit med som en kontrast.

⁷ Ibid. s.21-24, 34-35.

⁸ Ibid. s.38-41.

⁹ Ibid. s.41-58.

Jag har velat jämföra med en socken vars människor levde under helt andra förhållanden än man gjorde i Trehörna.

1.4. PRESENTATION AV TREHÖRNA

Trehörna ligger i sydvästra delen av Östergötland. Det är en skogsbygd som mer liknar småländska höglandet än östgötasläkten. Dess jord består av sandmylla, örjord med klappsten och lite svartmylla. År 1855 beskriver Wilhelm Tham Trehörna så här: "Akern är i allmänhet ringa, ängen vidstäckt men stenbunden och mager, betet temligen godt, skogen tillräcklig."¹⁰

Socken bildades på 1640-talet. Initiativtagare var dåvarande ägare av Trehörna säteri Kristoffer Ribbing, landshövding i Kronobergs län. Det var dock hans son Arvid som i fortsättningen kom att agera vid sockenbildningen.¹¹ Socken sattes samman av 7 1/8 mantal från St.Aby, 1 1/4 mantal från Säby och 4 3/8 mantal från Linderås (de båda sistnämnda tillhörde Jönköpings län). På 1860-talet utökades socknen med några hemman från St.Aby och Säby. Ytterligare ett område lades till 1905.¹²

Kyrkan byggdes på säteriets mark och invigdes år 1650. Säteriet fick patronatsrätt, d.v.s. hade rätt att tillsätta präst. Marknad hölls vid kyrkan av borgerskapet i Vadstena och Skänninge. Den flyttades dock till Ödeshög 1758.¹³ Fram till 1759 fanns det bara en ridväg genom Trehörna. Det var 1 1/2 mil till närmaste väg och alla transporter måste ske på hästryggen. Arbetet med att iordningställa en bredare väg påbörjades och 1763 blev den

¹⁰ Tham, 1854-55, s.640.

¹¹ Edström, 1972, s.143-144.

¹² Ridderstad, 1918, s.728.

¹³ Tham, 1854-55, s.640-641.

klar.¹⁴ Det var bristen på vagnsväg som gjorde att Vadstena- och Skänningeborgarna tappade intresset för handel med Trehörna.

Folkmängden var år 1750 ca 460. 1850 hade den nästan fördubblats till 805 stycken och 1870 bodde 1027 personer i socknen.¹⁵ Den stora emigrationsvågen på 1800-talet berörde även Trehörna. Under åren 1865-94 emigrerade 315 personer. De största topparna kom 1865-69 och 1880-84 då 64 respektive 96 personer reste till Amerika.¹⁶

En undersökning av den sociala strukturen i Trehörna fram till 1850 visar på en del stora förändringar. Den största förändringen skedde bland tjänstefolk och arbetare. År 1800 var de cirka 50 stycken. År 1850 hade de ökat till omkring 300. Antal torpare/soldater och bönder/hantverkare minskade något och 1850 låg de båda grupperna på drygt 200 personer vardera. Ståndspersonerna var få men även de minskade från ca 20 st till mindre än 10 mellan 1800-1850. Backstugusittarna, de gamla och de fattiga varierade i antal från år till år men 1850 var de ca 110-120. Motsvarande siffra år 1800 var drygt 150.¹⁷

¹⁴ Edstöm, 1972, s.151.

¹⁵ Ridderstad, 1918, s.730, Edström, 1972, s.143. Uppgifterna om folkmängden har varierat i olika böcker. Det beror antagligen på att en del inte räknat med de områden som kom till under andra hälften av 1800-talet. Ökningen mellan 1850 och 1870 beror till stor del på ett sådant tillskott.

¹⁶ Johansson, 1991, s.8.

¹⁷ Svanberg, 1991, s.15, 18-19.

2. FAMILJESTRUKTUREN

År 1857 förrättades 16 vigslar i Trehörna socken. Av dessa par bosatte sig 12 i Trehörna. Jag ska i återstoden av min uppsats redovisa vad som skett ifråga om familjeförhållanden och flyttningsmönster hos dessa tolv par.

2.1. FÖRÄLDRAR SOM DELADE HUSHÅLL MED DE VIGDA PAREN

Att någon bodde tillsammans med föräldrarna betyder att de bodde på samma gård, torp eller backstuga. I husförhörsboken hade varje gård eller torp en egen sida (undantaget små ställen som fick dela sida). Alla som bodde där finns upptagna under bostadens namn. Det här betyder nödvändigtvis inte att alla bodde i samma hus. Föräldrarna kunde bo i en separat stuga. Husförhörslängden ger tyvärr inga sådana upplysningar. Det är heller inte möjligt att veta hur de delade upp hushållsarbetet; om de åt alla måltider tillsammans eller om de gjorde det bara ibland. Vi får nöja oss med att konstatera att de bodde på samma ställe och anse att de då också delade hushåll.

En genomgång av de 12 parens föräldrar visar att 17 stycken hade dött före 1857. Eftersom undersökningen handlar om de vigda parens förhållande till sina föräldrar så faller dessa 17 föräldrar utanför undersökningen. Av de återstående 31 var det 7 stycken som någon period delade hushåll med de undersökta paren. Två av dem var Gustaf Olofsson och hans hustru Maja Cari Persdotter. De bodde på Nilstorp, Tullportens ägor, tillsammans med sin son Rael och sonhustrun Johanna, som tillhör mina undersökningspar. År 1866 flyttade Gustaf och Maja Cari till en annan stuga på samma ägor, cirka 200 meter från Nilstorp. De hade då fortfarande flera barn som bodde hemma. Gustaf dog 1867 och 1870 lämnade de sista barnen hemmet. Maja Cari behövde dock inte bo ensam mer än ett år. Dottern Augusta med familj flyttade dit 1871 och bodde där till 1878. Maja Cari blev åter ensam, men 1881 reste hon tillsammans med Augusta och hennes familj till Amerika.

Maja Cari var då 72 år gammal. Ett annat föräldrapar bodde några år med sin son och hans familj. Sonen med familj flyttade till en annan socken. De bodde sedan ensamma till sin död trots att sonen och hans familj åter bodde i Trehörna. Ytterligare ett par bodde med sonen och hans familj de första åren efter sonens giftermål. De flyttade sedan till en backstuga ett par hundra meter bort. Mannen dog 1868 och änkan bodde ensam kvar i stugan till sin död åtta år senare. Hon var då 90 år och hade varit sjuk en tid. Slutligen var det en änka som under ett par års tid bodde tillsammans med dottern och hennes familj. De flyttade till en angränsande socken. Modern bodde sedan ensam till sin död trots att dottern med familj flyttat tillbaka till Trehörna. Vi kan alltså konstatera att det inte förekom någon gång, att en förälder dog boende hos någon av mina undersökningspar.

2.2. SITUATIONEN FÖR ÖVRIGA FÖRÄLDRAR

Som jag nämnt tidigare så är det tre av föräldraparen som jag inte vet mycket om.^{1a} Men eftersom jag har uppgifter om namn och födelsedatum på två av dem så har jag kunnat konstatera att de inte bodde i närheten av sina barn i Trehörna.

Sammanlagt bodde 17 av föräldrarna i Trehörna. Hur var då situationen för dem som inte bodde med något av de undersökta paren? Johannes Månsson och Anna Stina Andersdotter var två av dem. De bodde i Sägstugan på Sangeryds ägor. De var utfattiga och Anna Stina var krympling. År 1865 flyttade sista barnet hemifrån. Året därpå flyttade de till Kvarn som också hörde till Slangeryd. Samtidigt flyttade sonen Gustaf hem igen. När han blev arbetslös 1869 var Johannes och Anna Stina tvungna att flytta till fattighuset. Kort tid därefter dog Anna Stina. Johannes dog 1877, 78 år gammal och blind sedan flera år. En änkeman gifte om sig 1859 och bodde tillsammans med nya hustrun till 1868 då han dog. De hade aldrig något av sina barn boende hos sig. En annan änkeman som också var omgift bodde inte heller tillsammans med något sina barn. År 1871 flyttade han och hustrun till fattighuset och 15 år

^{1a} Se Källor och metod s.2.

senare dog mannen. Modern till en av de vigda männen, var änka, gifte om sig 1859, blev åter änka 1868 och flyttade till fattighuset 1880. Tre år senare dog hon. Inte heller hon bodde med något av sina barn under de år som undersökningen omfattar. En annan av mödrarna som också var änka dog 1863 utan något barn hemma. Hon bodde dock bara ungefär 500 meter från sonen och hans familj. Några som under en lång följd av år bodde tillsammans med en dotter var Sven Andersson och hans hustru Anna Maja Johansdotter. De bodde i Tullporten och ägde en gård på 1/16 mantal. Svärsonen stod som brukare av gården från 1865. Han dog 1875 men ett år senare gifte dottern om sig och fortsatte driften av gården. Anna Maja dog 1884, 80 år gammal. Sven dog 1888. Han var då 89 år och stod fortfarande som ägare av gården. De två återstående föräldrarna som bodde i Trehörna var arrendatorer på Olstorp. År 1866 tog en son över arrendet. Hustrun hade dött två år tidigare, men mannen fortsatte att bo tillsammans med sonen till sin död 1875.

Vi ser alltså att förhållandena varierade stort för föräldrarna i Trehörna. Även de föräldrar som bodde i andra socknar levde under skiftande omständigheter. Vi börjar med Eric Larsson och hans hustru Maja Greta Carlsdotter. De bodde i Väderstad som ligger ett par mil norr om Trehörna. De var fattiga och Maja Greta var sjuklig. Yngsta dottern bodde hemma till 1866 då hon flyttade till Mjölby. Eric dog 1870 och Maja Greta levde ensam till 1873 då en annan av döttrarna flyttade hem. När Maja Greta dog två år senare bodde dottern fortfarande där. En liknade situation hade ett annat föräldrapar. De var utfattiga och bodde i en backstuga. Modern dog 1866. Fyra år senare flyttade en dotter hem till fadern och bodde där till hans död 1872. Ännu en tillbringade sina sista år hos en dotter. Han var änkeman och flyttade till dottern och hennes familj 1858 och bodde där till 1864. En änka som var omgift hade en son med familj boende hos sig till 1861. Därefter bodde hon ensam med sin man till 1869 då hon dog. En änkeman dog 1863 på fattighuset i Nässjö efter att ha bott där i 4 år. En annan änkeman bodde med en dotter och hennes familj till 1868 då de emigrerade. Fadern levde till 1886. Han var fattig och nästan blind.

Om vi sammanfattar vad vi hittills sett om de vigda parens föräldrar kan vi konstatera att:

17 stycken dog före 1857.

17 stycken bodde inte tillsammans med något av sina barn när de dog, men flera däremot kortare perioder dessförinnan.

7 stycken bodde med något barn när de dog, dock ingen hos mina vigda par.

1 kvinna emigrerade tillsammans med en dotter.

6 stycken saknas det uppgifter på, men de bodde i varje fall inte hos någon av mina undersökta par.

Gaunt hade undersökt hur många av de som dog vid 60 års ålder eller däröver, bodde hos något av sina barn. För några av socknarna låg andelen på mellan 65-75 % och för en socken på 40 %¹⁹. Vad avser min undersökning blir andelen bara 29 %. Då har jag bara räknat på de 24 föräldrar som dog efter 1857. Det var alltså många fler som bodde ensamma vid sin död än i någon av de andra socknarna. Nu kan man tänka sig att de kunde ha hjälp och stöd av varandra, även om de inte bodde på samma gård. Vi vet att några bodde mycket när varandra. Vid en beräkning av det ungefärliga avståndet mellan föräldrar och barn har jag kommit fram till att 7 föräldrar hade mindre än 500 meter till något av barnen bland de vigda paren. Ytterligare 13 hade mindre än 17 kilometer, 4 stycken hade mellan 18-34 kilometer och en mer än 7 mil.

Fyra av de undersökta familjerna emigrerade. Frågan är om föräldrarnas situation påverkade deras beslut. Var föräldrarnas ålderdom tryggad? En genomgång av situationen för dessa föräldrar visar att fyra stycken ej bodde med något av sina barn. Fyra bodde tillsammans med något av sina övriga barn. Två föräldrar hör till dem vi saknar uppgifter om och sex var döda vid tiden för emigrationen. Det här innebär att åtminstone en av familjerna kunde åka utan dåligt samvete med tanke på föräldrarna. Två

¹⁹ Gaunt, 1983, s.98.

familjer lämnade ensamma föräldrar hemma i Sverige. Hos den fjärde familjen var hustruns båda föräldrar döda medan mannens föräldrar hör till de "saknade".

2.3. FAMILJECYKELN

Jag har inte bara studerat hur man tog hand om sina gamla utan även undersökt hushållsstrukturen över huvud taget. David Gaunt talar om en familjecykel där hushållets sammansättning ändras allt efter behov och förutsättningar. Det unga paret som övertagit gården måste ha tjänstefolk medan barnen var små. När barnen blev stora nog att hjälpa till behövdes inte tjänstefolket längre. Föräldrarna som hittills bott i en undantagsstuga flyttade kanske in. När barnen blev vuxna gifte de sig och flyttade, men ett par stannade och övertog gården. Vid den här tidpunkten hade de gamla föräldrarna dött. En tre-generationers familj bildades med paret, deras vuxna barn och barnbarn. Så småningom flyttade de äldre till ett undantag. När maken eller maken dött flyttade den andre tillbaka igen. På detta vis ändrades sammansättningen hela tiden.²⁰

Jag har undersökt hur detta stämmer överens med familjerna i Trehörna. Ingen av de undersökta familjerna stämmer helt överens med Gaunts modell. Det var få som hade tjänstefolk. Jag har bara kunnat finna detta hos två familjer. En familj hade flera drängar och pigor under några år i början av äktenskapet. De fick också flera barn under dessa år. Men jag kan inte tro att dessa barn var tillräckligt stora för att hjälpa till när tjänstefolket avskedades. Barnen var nämligen bara 7,6,4 och 3 år gamla. Det ser snarare ut som om det var ekonomiska problem som gjorde att de inte längre kunde ha avlönad arbetskraft. Det andra paret som också hade tjänstefolk var Peter Persson och Hedda Sofia Danielsdotter. De bodde på torpet Löverhult som hörde till Trehörna säteri. De hade två pigor under de första åren av äktenskapet. De fick under den här perioden en dotter, men hon var bara 2 år när

²⁰ Ibid. s.91.

den ena pigan flyttade och 4 år när den andra dog. Familjen fick sammanlagt 5 barn, men den hade aldrig några fler anställda. En tredje familj utgör ett gränsfall. Mannens dotter från ett tidigare äktenskap bodde några år hos dem och i husförhörslängden står hon som piga. Det är dock tveksamt om hon ska betraktas som tjänstefolk. Det är kanske mer riktigt att se den här familjen som en utökad familj. Tre av de vigda paren hade barn från tidigare äktenskap. Hos två av dem var barnen vuxna och hade flyttat hemifrån. Hos det tredje var barnen tillräckligt stora för att hjälpa till hemma. Dessa tre par hade alltså redan passerat det stadium när behovet av tjänstefolk var som störst.

Om vi går vidare och studerar hur många av familjerna som någon gång bildade stamfamilj eller storfamilj, finner vi detta hos tre av dem. Vi kan börja med Peter och Hedda som jag berättat om tidigare. En av deras pigor var Peters syster Stina Greta. Även Peters föräldrar bodde tillsammans med dem de fyra första åren efter giftermålet. Dessutom fanns där en pojke som gick under beteckningen "gossen". Han var 12 år när han kom dit och antagligen var han släkt med familjen. Här ser vi alltså ett exempel på det Gaunt kallar storfamilj. År 1885 bildades åter en storfamilj på gården. En av sönerna, Frans Otto, hade gift sig och bodde tillsammans med Peter och Hedda samt en vuxen broder. I den andra familjen, som levde i storfamilj, hade både mannen och hustrun barn från tidigare äktenskap. När deras barn blivit vuxna bildade de både stamfamilj och storfamilj under ett antal år. En av mannens söner gifte sig med en dotter till hustrun. De övertog driften av gården samtidigt som två vuxna syskon bodde kvar. Efter några år gifte sig ytterligare en son. Under några år bodde två vuxna söner med familjer, en vuxen dotter samt änkan (mannen hade dött några år tidigare) tillsammans. Båda sönerna flyttade så småningom. Änkan och den ogifta dottern flyttade efter något år till en av sönerna. En storfamilj var åter bildad. Dottern flyttade efter ett par år, men änkan stannade kvar hos sonen till sin död. Det tredje paret hade också barn från tidigare äktenskap. De bodde ensamma bara några år. Från 1862 bodde någon av kvinnans två söner med familj hos dem. När den förste sonen flyttade kom den andre dit och när han sedan flyttade kom den

förste tillbaka.

Tre av familjerna hade aldrig varken tjänstefolk, några gamla föräldrar eller vuxna barn boende hos sig. Två familjer hade föräldrar hos sig några år men aldrig några vuxna barn eller anställda. Fyra familjer emigrerade och därför vet jag inte om de bodde med sina barn på gamla dar.

I sin undersökning av socknarna i Västmanland har Gaunt tittat på hur många av kärnfamiljerna som kompletterats av nära släktingar. Han kom fram till att för bergslagsbönderna var det 32 %, för förbönderna på slätten 41 % och för herrgårdsbönderna var det mellan 19-28 %. För Trehörnas del blir siffran 50 %. Gaunt har även räknat ut hur många som hade tjänstefolk. Även här har förbönderna den högsta siffran, 55 %, följd av bergsmännen 45 % och de övriga mellan 29-40 %²¹. I Trehörna hade bara cirka 17 % tjänstefolk. Villkoren för människorna i Trehörna liknade egentligen inte villkoren för någon av Gaunts grupper. I Trehörna hade man en jämn sysselsättning bl.a. tack vare tjärbränning och kolning som utfördes under vinterhalvåret. Siffrorna är ändå anmärkningsvärda. Var det så att de hade släktingar boende hos sig istället för att anställa tjänstefolk? Det stämmer dock inte om vi ska hålla fast vid Gaunts tes om att det största behovet av tjänstefolk fanns innan de egna barnen var stora nog att hjälpa till. Vi har ju redan konstaterat att bara tre av familjerna hade några släktingar boende hos sig de första åren. En annan förklaring till skillnaderna kan vara att undersökningarna inte är gjorda på samma sätt. Gaunt har under ett bestämt år tittat hur hushållen var sammansatta. Jag, däremot, har ju följt ett antal familjer under en lång följd av år. På så sätt har även de familjer som bodde med sina vuxna barn kommit med i statistiken. Och här är det möjligt att dessa unga familjer skulle ha varit tvungna att ha tjänstefolk om inte deras föräldrar eller syskon funnits där.

²¹ Ibid. s.96.

För att få en mer fullständig bild har jag undersökt hur lång period familjerna i Trehörna bodde med sina föräldrar, vuxna barn eller hade tjänstefolk. Man ser då att det i de flesta fall inte rör sig om speciellt många år.

Tab. 1. Hushållssammansättningen hos undersökta familjer i Trehörna 1857-1895. Antal familjer.

	Tjänstefolk	Föräldrar	Vuxna barn
1-5 år	2	2	1
6-10	-	1	1
11-15	-	-	-
16-20	-	-	2

Källor: Husförhörslängder, se Käll- och litteraturförteckningen, otryckta källor s.28.

2.4. SOCIALA SKILLNADER

Av de 12 familjerna var 5 torpare, 5 inhyses, 1 f.d. handlare och 1 förpantningsägare (närmast jämställd med självägande bonde). Enligt den gängse indelningen skulle 10 av familjerna tillhöra gruppen obesuttna. En undersökning om sociala skillnader skulle därför inte vara möjlig. Jag tycker ändå att jag märkt vissa skillnader som kan förklaras med skillnader i ekonomi, och jag ska försöka redogöra för dem här.

Tre familjer hade aldrig vare sig vuxna barn, gamla föräldrar eller tjänstefolk boende hos sig. Av dessa var två mycket fattiga, eller utfattiga för att använda prästens ord. En familj hade mellan tre och sex drängar och pigor anställda under 5 år. Under den här perioden var de arrendatorer. Sedan när de var inhyses eller torpare hade de inga anställda. En annan familj hade såväl pigor som mannens föräldrar boende hos sig några år och senare bodde de med sina vuxna barn. De bodde på ett större torp som de tagit över efter föräldrarna och som en son sedan tog

över driften på. Ytterligare en annan familj som bodde med sina vuxna barn var under den perioden brukare från att tidigare ha varit torpare. En av sönerna tog över gården när mannen dog.

Det står rätt klart att de ekonomiska förutsättningarna hade stor betydelse när det gäller hushållsstrukturen. De som nått och jämt kunde klara sin egen familj hade naturligtvis inga möjligheter att ta sig an andra.

3. RÖRLIGHETEN

3.1. FLYTTNINGSINTENSITETEN

Det var 12 par som gifte sig 1857 och som bosatte sig i Trehörna. Under åren från 1857 till 1895 flyttade dessa familjer 32 gånger. Då har jag inte räknat med de flyttningar som gjordes i samband med giftermålet. I begreppet familj ingår även änkor och änklingar. Barnens flyttningar hemifrån är däremot inte medräknade. I medeltal blir resultatet 2,6 flyttningar per familj. Det fanns dock stora variationer. Två familjer flyttade inte någon gång alls medan en annan familj flyttade totalt 9 gånger.

3.2 SAMBANDET MELLAN SOCIAL TILLHÖRIGHET OCH FLYTTNINGSINTENSITET

De fem torparfamiljerna företog 15 flyttningar totalt och de fem inhyses familjerna flyttade också 15 gånger. De två återstående familjerna flyttade 1 gång vardera. Den höga siffran för torparna beror till stor del på att två av änkorna flyttade 3 gånger vardera. Dessutom åkte en av männen till Amerika och var där i 2 år medan familjen var kvar i Trehörna. Räknar man bort dessa flyttningar blir flyttningarna för torparna bara 7, vilket gör 1,4 per torpare. Gör man samma sak med gruppen inhyses, d.v.s. bara räknar de flyttningar som företogs av familjen eller paret, blir siffran 14 eller 2,8 per inhyses.

Tab. 2. Flyttningsintensiteten hos undersökta familjer i Trehörna 1857-1895. Antal flyttningar i medeltal.

	Totalt	Endast familjer
Torpare	3	1,4
Inhyses	3	2,8
Övriga	1	1

Källor: Husförhörslängder och flyttningssländor, se Käll- och litteraturförteckningen, otryckta källor s.28.

I Martinius undersökning av socknarna har han delat in befolkningen i tre grupper: ståndspersoner och kvalificerad arbetskraft, bönder samt okvalificerad arbetskraft. Den okvalificerade arbetskraften stod för merparten av flyttarna, mellan 81-89 %²². Av de 12 familjer som ingår i min undersökning tillhör 10 gruppen okvalificerad arbetskraft. De två övriga tillhör var sin av de andra grupperna. Även här ser det ut som om den okvalificerade arbetskraften står för merparten av flyttningarna, men underlaget för de två övriga grupperna är alltför magert för att man ska kunna dra några slutsatser. Däremot skulle kanske en jämförelse med storjordbruken i Martinius undersökning kunna ge några jämförelsepunkter. Han delar upp de anställda i fem grupper: hushållsavlönade, statare, torpare, lösarbetare och kvalificerad arbetskraft²³. De fem inhysesfamiljerna i min undersökning skulle då tillhöra gruppen lösarbetare. Martinius kom fram till att torparna flyttade betydligt mindre än lösarbetarna. Resultaten från Trehörna visar samma tendens om man bara räknar de flyttningar som företogs av hela familjen eller paret.

3.3. TIDPUNKT OCH TIDSINTERVALL

För att se om det finns något mönster i tidpunkten för flyttningarna har jag delat in tiden, från giftermålet 1857 till år 1895, i tre perioder på 13 år vardera. Antalet flyttningar per period blir då följande:

1857-69	15 st.
1870-82	6 st.
1883-95	11 st.

Det verkar som om de vigda paren flyttade mest när de var unga och sedan när de blivit gamla. Men eftersom giftermålsåldern varierade stort - för männen mellan 25 och 60 och för kvinnorna

²² Martinius, 1967, s.38.

²³ Ibid. s.22-24.

mellan 20 och 52 år - är det inte alls säkert att den slutsatsen är riktig. Jag har därför tittat på hur gamla de var varje gång de flyttade. Flyttarna fördelar sig då enligt följande:

Tab. 3. De undersökta flyttarnas ålder i Trehörna 1857-1895.

Alder	Antal flyttningar
-30	10
31-40	14
41-50	7
51-60	14
61-70	5
71-	2

Källor: Se tab. 1.

Mönstret är ungefär detsamma. Det sker en klar nedgång mellan 40 och 50 år. Uppgången mellan 50 och 60 år kanske kan förklaras med att de då inte hade några barn hemma men ännu inte var för orkeslösa för att börja på något nytt.

Intervallerna mellan varje flyttning varierade stort. Den familj som flyttade mest (9 gånger) hade två stycken tvåårsperioder när de flyttade tre gånger. De bodde som längst 12 år på samma ställe. En annan familj bodde mellan 2 och 5 år på varje ställe (totalt 4 flyttningar) under de 12 första åren. Därefter stannade de 14 år på samma ställe innan de år 1883 emigrerade. De båda änkorna som flyttade 3 gånger vardera, företog dessa flyttningar under en period på 3 respektive 4 år. Den ena änkan hade dessförinnan inte flyttat en enda gång under sitt 29 år långa äktenskap. Den andra änkan hade flyttat en gång tillsammans med familjen. Ett annat par flyttade efter att ha bott 35 år på ett ställe.

3.4. FLYTTNINGARNAS LÅNGD OCH MÅL

Även om rörligheten var stor så flyttade man inom ett ganska litet område. De flesta flyttningarna skedde inom en radie på 17 kilometer. En jämförelse med de två andra socknarna visar både på likheter och skillnader.

Tab. 4. Flyttningsavstånd avseende Trehörna, Visnums-Kil samt Lunds landsförsamling.²⁴

	Trehörna	Visnums- Kil	Lunds landsför.
-17 km	73 %	84 %	79 %
18-34	9 %	6 %	10 %
35-68	-	2 %	4 %
69-	17 %	8 %	7 %
	100 %	100 %	100 %
Antal pers.	64	3346	3228

Källor: Se tab. 2 samt Martinus, 1967, s. 53.

Den stora rörligheten finns även i de båda andra församlingarna inom 17 kilometer men siffran är något högre än för Trehörna, vilket kan förklaras av varierande stort underlag. Den mest markanta skillnaden finns bland de långväga flyttningarna, de över 69 kilometer. För Trehörnas del utgör de 17 % av alla flyttningar, medan det för de andra två ligger på 7-8 %. Samtliga långväga flyttningar i Trehörna gällde emigrationer (och en immigration). Hur stor emigrationen var i de andra två socknarna framgår inte. Vi vet att emigrationen från Trehörna var mycket stor och detta kan vara förklaringen till de höga siffrorna.²⁵

²⁴ Trehörna 1857-1895. De övriga 1861-1870.

²⁵ Se sidan 8.

Martinius har också tittat på hur flyttningsmönstret ser ut om man inte tar med de inomsocknes flyttningarna. Här har han jämfört med en undersökning av Asby församling som T.Hägerstrand gjort. Asby ligger i Östergötland och liknar Trehörna i flera avseenden. Därför är det intressant att även jämföra med resultaten därifrån.

Tab. 5. Flyttningsavstånd avseende utomsocknes flyttningar för Trehörna, Visnums-Kil, Lunds landsförsamling samt Asby.²⁶

	Trehörna	Visnums- Kil	Lunds landsför.	Asby
-17 km	35 %	64 %	76 %	75 %
18-34	23 %	14 %	12 %	13 %
35-68	-	4 %	4 %	8 %
69-	42 %	18 %	8 %	3 %
	100 %	100 %	100 %	100 %
Antal pers.	26	1470	2802	1316

Källor: Se tab. 2 samt Martinius, 1967, s.52.

Här blir mönstret ett annat och för Trehörnas del stämmer det inte alls överens med någon av de andra församlingarna. Det står helt klart att de inomsocknes flyttningarna måste tas med om man ska få en riktig bild av rörligheten. När man inte tar med rörligheten inom socknen ser det, för Trehörnas del, ut som om de långväga flyttningarna dominerade och att skillnaderna mellan de olika avståndsfälten inte var så stora (undantaget 35-68 km). Vi vet att de korta flyttningarna i verkligheten utgjorde hela 73 % av den totala flyttningen. Skillnaderna mellan Asby och Trehörna är anmärkningsvärd, speciellt den låga andelen långväga flyttningar i Asby. Det verkar som om emigrationsvågen inte hade

²⁶ Se not 24.

drabbat socknen ännu.

Den inomsocknes flyttningens andel av den totala flyttningen hängde, enligt Martinius, samman med storleken på socknen samt befolkningstätheten.

Tab. 6. Folktäthet och inomsocknes rörlighet i Trehörna, Visnums-Kil samt Lunds landsförsamlig.²⁷

	Befolkning antal	Areal hektar	Hektar per individ	Inomsocknes flytt- ning i % av totalflyttning
Trehörna	1027	9070 ²⁸	8,7	59 %
Visn.Kil	1691	9758	5,8	56 %
Lund	1014	1353	1,3	13 %

Källor: Se tab. 2 samt Martinius, 1967, s.41.

Enligt Martinius hade en till ytan stor socken fler inomsocknes flyttningar än en liten socken, och en tätbefolkad socken hade fler utomsocknes flyttningar än en glest befolkad socken. Detta stämmer väl överens med resultaten från Trehörna och de jämförande socknarna. Trehörna var visserligen något mindre än Visnums-Kil men var mycket mer glest befolkad.

Vart flyttde Trehörnaborna?

Oräknat emigrationerna, skedde samtliga flyttningar till andra jordbruksförsamlingar. Ingen av familjerna flyttade till någon stad. För Lunds landsförsamling utgjorde hela 32 % flyttningar till och från städer. För Visnums-Kil var motsvarande siffra endast 6 %. Enligt Martinius var det avståndet till städerna och storleken på dessa städer som påverkade flyttningsutbytet med

²⁷ Se not 24.

²⁸ De här siffrorna gäller för 1900-talet. På 1870-talet var socknen något mindre p.g.a. att några gårdar kom till senare.

städer. Lunds landsförsamling gränsade till staden Lund som på 1860-talet hade ca. 8400 invånare. Visnumns-Kil hade mellan 22 och 65 kilometer till tre städer, vilkas befolkning låg mellan 1800-2600²⁹. Trehörnaborna hade 40-45 kilometer till Gränna, Vadstena och Skänninge. På 1850-talet hade Gränna en befolkning på cirka 950 personer, Vadstena knappt 2000 och Skänninge ungefär 1250 invånare. Till Linköping som hade drygt 5000 invånare var det ungefär 7 mil.³⁰ Trehörnaborna hade alltså ganska långt till någon stad och det var dessutom små städer. Det skulle kunna vara förklaringen till att ingen flyttade dit. En annan förklaring kan vara att de familjer som emigrerade skulle ha flyttat till en stad om inte Amerika funnits som ett alternativ. Det faktum att inga unga ogifta personer ingår i min undersökning kan vara ytterligare en bidragande orsak. Ogifta flickor kunde t.ex. ta anställning som piga hos borgarfamiljer i städerna.

3.5. FLYTTNINGARNAS ORSAKER

I husförhörslängderna och flyttningslängderna noterade prästen när en person flyttade och vart han flyttade. Däremot skrev prästen inget om orsakerna till flyttningen. För att få sådana upplysningar behöver vi få tillgång till dagboksanteckningar eller brev som dessa personer skrev. Några sådana har jag inte. Jag ska istället försöka att "läsa mellan raderna" och dra slutsatser utifrån de uppgifter jag har.

Efter att ha studerat "mina" familjer har jag en bestämd känsla av att de inte flyttade för att få miljöombyte och se sig omkring. Det som fick dem att bryta upp var ekonomiska faktorer. Möjligheten att få köpa eller arrendera en gård gjorde att man flyttade. Det motsatta förhållandet orsakade också flyttning, d.v.s. att man inte klarade av att driva eget jordbruk utan var

²⁹ Martinius, 1967, s.44, 58.

³⁰ Tham, 1854-55, s.250, 326, 350 samt muntlig uppgift från Sven Malmberg på Landsarkivet i Vadstena avseende Grännas befolkning.

tvungen att sälja. Jag ska ta en av familjerna som ett exempel på detta. Carl August Månson och Hedda Maria Trenk bosatte sig på Kolhult i samband med giftermålet. I husförhörslängden står de som brukare vilket betyder att de arrenderade en gård. De hade inte något anställt tjänstefolk. Efter 2 år flyttade de till Hult och brukade en gård på 1/4 mantal. De hade nu kommit till en större gård och det märks i antal anställda. De två första åren hade de 2 pigor och 1 dräng och tredje året utökades tjänstefolket med ytterligare 2 pigor och 1 dräng. Men efter tre år flyttade de igen. De kom till Ekeberg med Lassarp och blev brukare på en gård på 5/28 mantal. Ekeberg med Lassarp var alltså mindre än Hult och tjänstefolket reducerades till 4 stycken. Men det verkar som om problemen förvärrades, för efter 2 år flyttade de återigen. De blev inhyses i Broafällorna som låg på Pukeryds mark. Prästen har noterat i kolumnen särskilda anteckningar att de var utfattiga. Situationen förbättrades dock, och efter ett par år fick de möjlighet att flytta till torpet Alabäcken på Trehörna säteri.

En alltför dålig ekonomi kunde ha en dämpande effekt. En familj som aldrig blev annat än inhyses, och som var utfattig den största delen av de nästan 40 år som jag följt dem, flyttade bara 2 gånger.

Det fanns även andra orsaker till att man flyttade. En av änkorna var blind och hade nog svårt att klara sig själv. Det var säkert anledningen till att hon aldrig bodde ensam utan alltid flyttade med när hennes barn bröt upp.

Martinius tar upp frågan om den stora rörligheten på de storgods han undersökt var frivillig eller inte. Han menar att den var det och grundar det på den lagstiftning som försökte dämpa flyttningarna. Frågan är vad som ska definieras som frivillig. Martinius lägger i betydelsen att personerna inte blev avskedade. Men en flyttning som orsakades av dålig ekonomi var den i realiteten frivillig?

4. AVSLUTNING

År 1857 gifte sig 16 par i Trehörna socken i Östergötland. Av dessa bosatte sig 12 i Trehörna i samband med giftermålet. Uppsatsen har behandlat flyttningsmönstret och familjestrukturen hos dessa par samt situationen för deras föräldrar under perioden mellan 1857-1895. Resultatet visar att förhållandena, för föräldrarna till de undersökta paren, varierade mycket. Det fanns de som delade hushåll med något av sina barn under en lång följd av år, men det fanns också flera som tillbringade sina sista år på fattighuset. Undersökningen har visat att inget av de vigda paren hade någon förälder boende hos sig under föräldrarnas sista år i livet. Av de föräldrar som dog efter 1857 så bodde endast 29 % hos någon av sina andra barn de sista åren. Det är en betydligt lägre andel än i andra socknar som undersökts tidigare. Denna siffra ger dock inte en helt rättvis bild av föräldrarnas situation. En beräkning av avståndet mellan föräldrar och barn visar att några av de vigda personerna inte hade mer än några hundra meter till sina föräldrar. De flesta hade sina föräldrar inom en radie på 17 kilometer och några bodde också tillsammans med föräldrarna en kort period. Det är svårt att veta hur tät kontakten med föräldrarna var men med tanke på berättelsen i inledningen så kanske den inte var så intensiv.

Familjesammansättningen var sällan konstant. Den växlade under årens lopp, men något mönster är svårt att upptäcka. Tjänstefolk var sällsynta hos familjerna i Trehörna. Tidigare forskning har visat att tjänstefolk var vanligast förekommande när familjens egna barn var för små för att hjälpa till. Även de undersökta familjerna hade tjänstefolk under de första åren av äktenskapet, men tjänstefolket avskedades snarare på grund av ekonomiska problem än på grund av att barnen vuxit upp. Några av de vigda paren delade hushåll med sina vuxna barn och deras familjer, och som jag redan nämnt så bodde även några av paren tillsammans med sina föräldrar under några år. Det var ofta de ekonomiska förutsättningarna som var avgörande för om man kunde dela hushållet med några andra.

Rörligheten under andra delen av 1800-talet var stor. För att få en rättvis bild av rörligheten måste dock den inomsocknes flyttningen tas med. Hela 59 % av den totala flyttningen skedde inom socknen. Det kan förklaras med att Trehörna är en till ytan ganska stor socken, och med drygt 1000 invånare på 1870-talet, så var den ganska glest befolkad. De allra flesta flyttningar skedde inom en radie på 17 kilometer och det stämmer väl överens med resultaten från andra undersökningar. Trehörna skiljer sig däremot när det gäller de långväga flyttningarna. De utgjorde 17 % av den totala flyttningen vilket är mycket mer än i andra socknar. Samtliga långväga flyttningar för Trehörnas del var resor till och från Amerika. Förutom dessa resor över Atlanten, så skedde samtliga flyttningar till andra jordbruksförsamlingar. En förklaring till att ingen flyttade till någon stad, kan vara att avståndet var ganska långt och att det rörde sig om relativt små städer.

Flyttningsintensiteten varierade mycket mellan olika familjer. En familj flyttade totalt 9 gånger medan ett par av familjerna aldrig rörde på sig. Även här finns skillnader på grund av ekonomin. De med en sämre ekonomi flyttade oftare än de som hade det lite bättre. Mycket dålig ekonomi kunde dock verka återhållande på möjligheten att flytta. Ekonomin var också anledningen till de allra flesta flyttningar. Möjligheterna för en inhyses att få ett eget torp, eller för en torpare att få köpa en gård låg bakom en del av flyttningarna. Även det motsatta orsakade flyttningar. Man kanske måste sälja gården eller lämna ifrån sig torpet. Det ser också ut som att åldern inverkar på flyttningsbenägenheten. De yngre flyttade mest, men efter en nedgång mellan 41-50 år sker en anmärkningsvärd uppgång i åldern 51-60.

KÄLL- OCH LITTERATUREFÖRTECKNING

OTRYCKTA KÄLLOR

Landsarkivet i Vadstena

Adelöfs kyrkoarkiv:

Födelsebok 1834

Husförhörslängder 1834-1837

Ekeby kyrkoarkiv:

Födelsebok 1797

Husförhörslängder 1797-1847

Harstads kyrkoarkiv:

Födelsebok 1831

Husförhörslängder 1831-1857

Flyttningslängder 1831, 1835

Kumla kyrkoarkiv:

Husförhörslängder 1831-1835

Flyttningslängder 1831, 1835

Linderås' kyrkoarkiv:

Födelsebok 1829

Husförhörslängder 1829-1840, 1855-1866

Mal Alexanders kyrkoarkiv:

Födelsebok 1831

Husförhörslängder 1831-1860

Nässjö kyrkoarkiv:

Födelsebok 1816

Husförhörslängder 1816-1820, 1855-1863

Rinna kyrkoarkiv:

Födelsebok 1803

Husförhörslängder 1803-1804, 1887-1890

Flyttningslängder 1804, 1887

Röks kyrkoarkiv:

Husförhörslängder 1860-1862

Flyttningslängd 1860

Stora Aby kyrkoarkiv:

Födelseböcker 1813, 1834

Husförhörslängder 1805-1886

Flyttningslängder 1882, 1885

Säby kyrkoarkiv:

Födelsebok 1828

Husförhörslängder 1828-1864

Trehörna kyrkoarkiv:

Födelseböcker 1805, 1815, 1827, 1830-1832, 1834, 1836, 1837

Husförhörslängder 1805-1895

Flyttningslängder 1862, 1884, 1886, 1890,

Vigselbok 1857

Väderstads kyrkoarkiv:

Husförhörslängder 1857-1875

Flyttningslängd 1857

Opublicerade uppsatser

Johansson, Camilla, En enkel tack! - immigrationen till Trehörna socken 1850-94 Samhällsvetenskapliga inst., Universitetet i Linköping (1991)

Svanberg, Mikael, Social struktur i Trehörna socken 1780-1850 Samhällsvetenskapliga inst., Universitetet i Linköping (1991)

TRYCKTA KÄLLOR

Edström, Sten, "Några blad ur Trehörna församlings historia",
Strövtåg i Lysingsbygden (Ödeshög, 1972)

Gaunt, David, Familjeliv i Norden (Uppsala, 1983)

Hanssen, Börje, "Hushållens sammansättning i österlenska byar
under 300 år", RIG 1976:2

Martinius, Sture, Befolkningsrörlighet under industrialismens
inledningsskede i Sverige, Meddelanden från ekonomisk-historiska
institutionen vid Göteborgs universitet, no 8 (Göteborg, 1967)

Ridderstad, Anton, Östergötlands beskrivning med dess städer samt
landsbygdens socknar och alla egendomar, II:2, (Stockholm, 1918)

Tham, Wilh. Beskrifning öfver Linköpings län, 1-2, (Stockholm,
1854-55)